INSTITUTUL NAȚIONAL AL PATRIMONIULUI
BIBLIOTECA
1611/P.

BULETINUL

COMISIUNII

MONUMENTELOR ISTORICE

PUBLICAȚIUNE TRIMESTRIALĂ

IN

EDITURA ADMINISTRAȚIEI CASEI BISERICII

ANUL III

1910

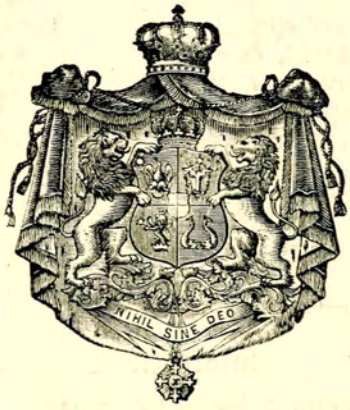

BUCUREȘTI

Inst. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r I. St. Rasidescu

16, STRADA DOAMNEI, 16

1910.

28.524.

http://patrimoniu.gov.ro

COMITETUL DE REDACȚIE

D-nii: ION KALINDERU, GR. CERKEZ, D. ONCIUL, N. GABRIELESCU, V. PÂRVAN

Membrii Comisiunii Monumentelor Istorice

și

P. GARBOVICEANU

Administratorul Casei Bisericii

Secretar,

ALEX. LĂPEDATU.

Extras din deciziunea ministerială privitoare la redactarea Buletinului.

1. Cu începere dela Ianuarie 1908 se publică — sub direcțiunea Comisiunii Monumentelor Istorice și în editura Administrației Casei Bisericii — o revistă periodică numită *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*.

2. Acest Buletin va apare trimestrial și va cuprinde:

a) O parte științifică, în care se vor publica tot felul de monografii, studii, lucrări, comunicări și materialuri de natură istorică, arhitectonică și artistică, privitoare direct și numai la monumentele noastre istorice;

b) O parte oficială, în care se vor publica rapoartele anuale ale Comisiunii, referatele arhitecților însărcinați cu conducerea și executarea lucrărilor de conservare și restaurare, precum și eventualele circulări, informațiuni și deciziuni ale Ministerului și ale Comisiunii.

3. Buletinul apare sub direcția membrilor Comisiunii, cari, împreună cu administratorul Casei Bisericii, alcătuesc comitetul de redacție. El e pus sub îngrijirea secretarului Comisiunii, care e îndatorat să pregătească și să procure materialul necesar, să-l aducă la cunoștința comitetului de redacție și să supravegheze tipărirea lui.

4. Pentru ca publicațiunea să se prezinte cât mai sistematică și cât mai folositoare, se stabilește următorul program cu privire la felul lucrărilor ce va trebui să cuprindă Buletinul:

a) Monografii istorice, arhitectonice și artistice asupra monumentelor noastre istorice, monografii cari vor fi ilustrate și documentate cu reproduceri necesare de fotografii, desemnuri, aquarele etc.

b) Releveuri dela cele mai însemnate și caracteristice, din punct de vedere arhitectonic, monumente istorice.

c) Studii și lucrări unitare, asemenea ilustrate și documentate, bunăoară: asupra inscripțiunilor din epoca lui Ștefan-cel-Mare, Matei Basarab, Vasile Lupu, Constantin Brâncoveanu etc., asupra artei decorative, în sculptură și pictură, întrebuințată în bisericile și mănăstirile noastre în anumite epoci, asupra portretelor murale de ctitori: Domni, Doamne, Arhierei, Boeri, Jupânese etc., asupra picturii bisericești, asupra costumelor etc.

d) Materialuri: scurte fragmente, comunicări, însemnări și note de interes deosebit privitoare la monumentele noastre istorice;

e) Note bibliografice și critice asupra publicațiunilor și periodicelor de specialitate;

f) In sfârșit, suplimente artistice, în culori, cari să înfățișeze biserici, mănăstiri, reproduceri de portrete murale, de picturi, de ornamentațiuni etc.

În cadrul lucrărilor înșirate mai sus se cuprind și acele privitoare la monumentele istorice din afară de Regat, intru cât aceste vor fi de origină românească — înălțate de Voevozii noștri sau în legătură directă cu trecutul nostru.

Redacția: la Administrația Casei Bisericii, București.

— Biroul Comisiunii Monumentelor Istorice —

Buletinul se găsește de vânzare la librăriile

ALCALAY, NAȚONALĂ, SFETEA și SOCEC,

prin cari se fac abonamente și se pot procura colecții complete din anii precedenți (din 1908 numai câteva).

http://patrimoniu.gov.ro

BULETINUL

COMISIUNII

MONUMENTELOR ISTORICE

1910

http://patrimoniu.gov.ro

COMITETUL DE REDACŢIE

D-nii: ION KALINDERU, GR. CERKEZ, D. ONCIUL, N. GABRIELESCU, V. PÂRVAN
Membrii Comisiunii Monumentelor Istorice
şi
P. GARBOVICEANU
Administratorul Casei Bisericii

Secretar,
ALEX. LĂPĔDATU.

Extras din deciziunea ministerială privitoare la redactarea Buletinului.

1. Cu începere dela Ianuarie 1908 se publică — sub direcţiunea Comisiunii Monumentelor Istorice şi în editura Administraţiei Casei Bisericii — o revistă periodică numită *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice.*

2. Acest Buletin va apare trimestrial şi va cuprinde:

a) O parte ştiinţifică, în care se vor publica tot felul de monografii, studii, lucrări, comunicări şi materialuri de natură istorică, arhitectonică şi artistică, privitoare direct şi numai la monumentele noastre istorice;

b) O parte oficială, în care se vor publica rapoartele anuale ale Comisiunii, referatele arhitecţilor însărcinaţi cu conducerea şi executarea lucrărilor de conservare şi restaurare, precum şi eventualele circulări, informaţiuni şi deciziuni ale Ministerului şi ale Comisiunii.

3. Buletinul apare sub direcţia membrilor Comisiunii, cari, împreună cu administratorul Casei Bisericii, acătuesc comitetul de redacţie. El e pus sub îngrijirea secretarului Comisiunii, care e îndatorat să pregătească şi să procure materialul necesar, să-l aducă la cunoştinţa comitetului de redacţie şi să supravegheze tipărirea lui.

4. Pentru ca publicaţiunea să se prezinte cât mai sistematică şi cât mai folositoare, se stabileşte următorul program cu privire la felul lucrărilor ce va trebui să cuprindă Buletinul:

a) Monografii istorice, arhitectonice şi artistice asupra monumentelor noastre istorice, monografii cari vor fi ilustrate şi documentate cu reproduceri necesare de fotografii, desemnuri, aquarele etc.

b) Releveuri dela cele mai însemnate şi caracteristice, din punct de vedere arhitectonic, monumente istorice.

c) Studii şi lucrări unitare, asemenea ilustrate şi documentate, bunăoară: asupra inscripţiunilor din epoca lui Ştefan-cel-Mare, Matei Basarab, Vasile Lupu, Constantin Brâncoveanu etc., asupra artei decorative, în sculptură şi pictură, întrebuinţată în bisericile şi mănăstirile noastre în anumite epoci, asupra portretelor murale de ctitori: Domni, Doamne, Arhierei, Boeri, Jupânese etc., asupra picturii bisericeşti, asupra costumelor etc.

d) Materialuri: scurte fragmente, comunicări, însemnări şi note de interes deosebit privitoare la monumentele noastre istorice;

e) Note bibliografice şi critice asupra publicaţiunilor şi periodicelor de specialitate;

f) In sfârşit, suplimente artistice, în culori, cari să înfăţişeze biserici, mănăstiri, reproduceri de portrete murale, de picturi, de ornamentaţiuni etc.

În cadrul lucrărilor înşirate mai sus se cuprind şi acele privitoare la monumentele istorice din afară de Regat, întru cât aceste vor fi de origină românească — înălţate de Voevozii noştri sau în legătură directă cu trecutul nostru.

Redacţia: la Administraţia Casei Bisericii, Bucureşti.
— Biroul Comisiunii Monumentelor Istorice —

Buletinul se găseşte de vânzare la librăriile

ALCALAY, NAŢIONALĂ, SFETEA şi SOCEC,

prin cari se fac abonamente şi se pot procura colecţii complete din anii precedenţi (din 1908 numai câteva).

http://patrimoniu.gov.ro

BULETINUL

COMISIUNII

MONUMENTELOR ISTORICE

PUBLICAȚIUNE TRIMESTRIALĂ

IN

EDITURA ADMINISTRAȚIEI CASEI BISERICII

ANUL III

1910

BUCUREȘTI

Inst. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r I. St. Rasidescu

16, STRADA DOAMNEI, 16

1910.

http://patrimoniu.gov.ro

TABLA DE MATERII

ANUL AL TREILEA

1910

INSTITUTUL NATIONAL AL PATRIMONIULUI BIBLIOTECA Nr. inv. 1619

TEXT

Pagina

1. ARTICOLE

BALTAZAR (A.): Frescurile dela Hurezi (Bolnița și Trapeza) 11
CEGĂNEANU (SP. P.): Din odoarele bisericești ale Muzeului Național 1
Ceva cu privire la Meșterul Manole 44
DAN (D.): Biserica Sf. Gheorghe din Suceava 134
DRĂGHICEANU (VIRG.): Curțile domnești Brâncovenești (III. Potlogi) 49
Vechia biserică de lemn din Grămeștii-Vâlcei 110
Ruina Sf. Impărați din Târgoviște (note istorice) 125
GHIKA-BUDEȘTI (ARH. N.): Biserica Domnească din Târgoviște 17
Ruina Sf. Impărați din Târgoviște (note arhitectonice) 127
Biserica din Vădeni (note arhitectonice) 164
IORGA (N.): Ștefan-cel-Mare și Mănăstirea Neamțului 97
LĂPĔDATU (ALEX.): Baia domneaseă din Târgoviște 89
O biserică a lui Ștefan-cel-Mare în Țara-Românească 107
Biserica din Vădeni (note istorice) 172
Două vechi cetăți românești: Poenarii și Dâmbovița 177
MOISIL (Const.): «Bisericuțele» 29
Sarcofagii de piatră (din Dobrogea) 81
Unde a fost vechiul Halmyris? 93
Privire asupra antichităților preistorice din România . . . . . 115 și 172
MURNU (G.): Noi săpături în cetatea Tropaeum (1910) 155
TRAJANESCU (I. D.) Mănăstirea Dintr'un lemn și Mănăstirea Govora. 35
Bolnița Mănăstirii Hurezi 71
Schitul Sf. Ștefan de lângă Hurezi 145

2. COMUNICĂRI

Decret regal pentru palatul dela Potlogi 140
DASCĂLUL (C.): Săpăturile dela Cucuteni 195
GRAMANDĂ (I.): Hanul la «Cerbul de Aur» din Viena 191

http://patrimoniu.gov.ro

Pagina

DRĂGHICEANU (VIRG.): Noi pietre dela Doicești 48
Antichitățile dela Afumați (Ilfov) 95
Podul lui Socol dela Cornățel 144
Zidurile Băniei Craiovei 192
LĂPĂDATU (ALEX.): Relațiune despre câteva monumente ale Iașilor în 1672 143
MINEA (DR. E.): Un pictor român în secolul al XVI-lea 143
MOISIL (CONST.): Călăuza arheologică preistorică a Transilvaniei 48
Sarcofagiul dela Niculițel (Dobrogea) 48
Mormântul antic dela Măcin 48
Noi inscripții antice din Dobrogea 95
Monede vechi romane din Tulcea 95
Stâlpi miliari romani găsiți în satul Garvăn-Tulcea 141
MURNU (G.): Cronica săpăturilor arheologice dela cetatea Tropaeum-Adamclisi în 1910 . . 140
ONCIUL (D.): Raport despre schitul Golești de lângă Câmpu-lung 190

3. BIBLIOGRAFIE

TAFRALI (O.): Monumentele bizantine din Mistra 96

6. CRONICA

A. L: Colecțiile istorico-artistice ale Comisiunii Monumentelor Istorice și ale Casei Bisericii . . . 197
Redacțional 198

ILUSTRAȚIUNI

Pag.

Cadelnița dela Tismana (Muzeul Național) 1
Cadelnița dela Tismana (Detalia) 2
Cadelnița dela Bistrița (Muzeul Național) 2
Cadelniță din Belgrad 3
Chenare pe coperta evangheliei lui Nicodim (Muzeul Național) 3
Crucea lui Vintilă-Vodă (Muzeul Național) 4
Crucea lui Vintilă-Vodă (Detalia) 4
Crucea lui Vintilă-Vodă (Detalia) 5
Crucea lui Vintilă-Vodă (Detalia) 5
Frontispicia pe evanghelie dela Ștefan-cel-Mare (Muzeul Național) 6
Poale de epitrafir dela Ștefan-cel-Mare 7
Poale de epitrafir dela Ștefan-cel-Mare 8
Epitrafirul lui Radu-cel-Mare dela Govora (Muzeul Național). 9
Chenar de fereastră dela Ravanitza (După Kanitz) . . 10
Bolta dela trapeza mănăstirii Hurezi 11
«Sfinții fără de argint» — în biserica cea mare dela Hurezi. 12
Pictari pe pendantivii dela bolta trapezei Hurezi . . 13
Pictari pe pendantivii dela bolta trapezei Hurezi . . 14
Pictari pe pendantivii dela bolta trapezei Hurezi . . 15
Boltă la turla paraclisului dela Hurezi 16
Planul bisericii Teotocos (Constantinopol) . . . 17
Biserica Domnească din Târgoviște (Inainte de restaurare) 18
Biserica Domnească din Târgoviște (După restaurare). 19
Planul Bisericii Domnești din Târgoviște 20
Fațada Bisericii Domnești din Târgoviște 21
Fațada laterală a Bisericii Domnești din Târgoviște . . 24
Secțiune prin axa longitudinală a Bisericii Domnești din Târgoviște 25
Biserica Domnească din Târgoviște (După restaurare) 26
Biserica Domnească din Târgoviște (Vedere interioară, spre partea superioară a altarului) 27
Biserica Mănăstirii dintr'un lemn 36
Mănăstirea Dintr'un lemn (Plan de situație) . . . 37
Mănăstirea Govora (Plan de ansamblu) 38
Biserica mănăstirii Govora 39
Biserica dela bolnița mănăstirii Dintr'un lemn . . 41
Biserina mănăstirei Hurezi (Secțiuni transversale) . 42
Biserica mănăstirii Hurezi (Secțiune longitudinală) . 43
Ușa dela Biserica mănăstirii Bistrița, lucrată de Mane meșterul (c. 1510). 45
Portalul bisericii dela Văcărești (1722) 46
Ornamente în piatră dela mănăstirea Bistrița . . 47
Curtea și palatul dela Potlogi:
Vedere generală: intrarea, împrejmuirea, palatul și paraclisul 49
Schița planului de situație 50
Fațada principală, dinspre poarta de intrare . . . 51
Pisania palatului 52
Interior (ștucaturi) din saloanele Domnului 53
Interior în același salon al Domnului 54
Vederea laturei de vest, cu foișorul închis, azi căzut. 57
Schița planului pivniței și rez-de-chaussée-ului . . 58
Schiță de secție prin încăperile respective ale etajului, rez-de-chaussée-ului și pivniței 58

http://patrimoniu.gov.ro

Pag.

Schița planului etajului 58
Vedere asupra intrării principale, cu arme din colonada, zugrăveli și ștucaturile foișorului principal . 59
Consolă sub bolți 60
Consolă sub bolți 60
Consolă de colț 60
Consolă sub bolți 60
Ștucaturi interioare deasupra ușii salonului de reuniune al palatului 63
Interior din cameră de locuit (cu arma unui tablou) 64
Vedere asupra laturilor de est și de nord despre heleștea, cu ruinele loggiei 65
Vedere interioară asupra intrării, cu dărâmăturile cuinei 66
Cuinia, înainte de dărâmare 66
Capitel din colonada loggiei 67
Interior din palatul rusesc Terem (Beylié) 67
Capitel din coloana foișorului principal 67
Vederea după heleștea 68
Capătul antreului principal dinspre loggia . . . 70
Planul bisericii, foișorului și chiliilor dela bolnița mănăstirii Hurezi 72
Biserica dela bolnița mănăstirii Hurezi 73
Pisania bisericii dela bolnița mănăstirii Hurezi . . 73
Biserica dela bolnița m-rii Hurezi, vedere din față . . 74
Ușe și coloane dela foișorul și pridvorul bisericii dela bolnița mănăstirii Hurezi 75
Biserica dela bolnița m-rii Hurezi, vedere laterală . 76
Biserica dela bolnița m-rii Hurezi, secțiune longitudinală 77
Biserica dela bolnița m-rii Hurezi, vedere în pridvor 78
Foișorul dela bolnița mănăstirii Hurezi 79
Foișorul dela bolnița mănăstirii Hurezi (desemn) . 80
Sarcofag dobrogean : schița și detalii 82
Sarcofag dobrogean din colecția Kogălniceanu . . 83
Capac de sarcofag găsit la Constanța (fronton) . 84
Capac de sarcofag găsit la Constanța (vedere laterală) 84
Sacorfagul din grădina publică dela Galați 85
Inscripția de pe sarcofagul dela Bărboși 86
Sarcofagul din grădina publică dela Galați 87
Baia lui Duca-Vodă dela Cetățuia 90
Biserica cea veche (1497) a mănăstirii Neamțu . . 98
Aierul lui Siluan egumenul mănăstirii Neamțu, dela 1437. 99
Legătura ferecată în argint a evangheliei dela 1435/6 (față) 100
Legătura ferecată în argint a evangeliei dela 1435/6 (dosul) 101
Pagină din evanghelia dela 1435/6 102
Pagină din evanghelia dela 1435/6 102
Decorație pe piatra mormântală a egumenului Hariton din 1536 103
Decorație pe piatra mormântală a lui Ștefan-Vodă († 1447) 103
Panaghiarul lui Ștefan-cel-Mare din 1502 : fețele exterioare 104
Panaghiarul lui Ștefan-cel-Mare din 1502 : fețele interioare 105
Chenarul pisaniei bisericii m-rii Neamțu, dela 1497 . 106
Postament de jeț arhieresc dela R.-Sărat 107
Biserica Sf. Paraschiva din R.-Sărat (dărâmată) . . 108
Postament de jeț arhieresc din R.-Sărat 109
Biserica din Grămești : vedere din față 110
Biserica din Grămești : vedere spre altar 111
Biserica din Grămești : procomidia 111

Pag.

Biserica din Grămești : pisania și chenarul ușii . . 112
Biserica din Grămești : pisania și chenarul ușii . . 113
Biserica din Grămești : decorațiuni în chenarul ușii . . 114
Ruina Sf. Împărați : vedere spre răsărit-miază-noapte. 125
Ruina Sf. Împărați : vedere spre apus-miază-noapte. . 126
Planul bisericii Sf. Împărați 127
Interior din biserica Sf. Împărați : vedere spre miază noapte-răsărit 128
Interior din biserica Sf. Împărați : vedere spre miază-zi-apus 129
Tâmpla bisericii Sf. Împărați 130
Intrarea dela biserica Sf. Împărați : cu locul fostului pridvoraș 131
Icoane dela tâmpla bisericii Sf. Împărați 132
Vechea ușe de lemn (dela Matei Basarab) a bisericii Sf. Împărați 133
Biserica Sf. Gheorghe din Suceava : înainte de restaurare 133
Clopotnița bisericii Sf. Gheorghe din Suceava : înainte de restaurare 136
Biserica Sf. Gheorghe din Suceava : după restaurare. 137
Clopotnița bisericii Sf. Gheorghe : după restaurare . 138
Un stâlp miliar roman (cel mic) dela Gervăn (Tulcea). 142
Schitul Sf. Apostoli dela Hurezi :
Biserica 146
Planul 147
Vedere laterală 148
Secție longitudinală 149
Fațada 150
Secție laterală 151
Secție transversală prin pronaos și detalii : arcade interioare și stâlp de pridvor 152
Vedere spre altar 153
Cetatea Tropneum :
Poarta de răsărit și Via Principalis înainte de săpăturile din 1910 156
Turnul de nord al porții de est și o parte din Via Principalis, înainte de săpături 157
Poarta de est 158
Vedere generală din spre apus a Viei Principale, după săpăturile din 1910 159
Via Principalis, după săpături 160
Biserica din Vădeni (înainte de restaurare) 163
Ctitorii bisericii din Vădeni 164
Planul bisericii din Vădeni 165
Fațada bisericii din Vădeni 165
Biserica din Vădeni : vedere spre miază-noapte, cu scara clopotniței 166
Picturi din biserica dela Vădeni 166
Biserica din Vădeni : vedere laterală 167
Biserica din Vădeni : secție longitudinală 168
Picturi din biserica dela Vădeni : pendantiv și arcuri de bolți 169
Antichități preistorice din România :
Ciocane și topoare de piatră din Gorj 175
Piatră de ascuțit tot din Gorj 175
Ciocane de os dela Cucuteni-Iași 175
Daltă de silex dela Deleni-Botoșani 175
Ceramică dela Căscioarele-Ilfov 176
Ceramică și brățară de bronz dela Spanț v-Ilfov . 176
Ciocan de silex dela Niculițel-Tulcea 176

http://patrimoniu.gov.ro

Săgeţi de bronz din delta Dunării 176
Ruinele cetăţii dela Podul Dâmboviţii (întâia vedere) 179
Ruinele cetăţii dela Podul Dâmboviţii (a doua vedere) 180
Ruinele cetăţii dela Podul Dâmboviţii (a treia vedere) 181
Ruinele cetăţii dela Cetăţenii din Vale, Jud. Muscel . 184
Vedere a cetăţii dela Poenari 185
Ruinele cetăţii dela Poenari 186
Planul cetăţii dela Poenari (schiţa) 188
Clopotniţa schitului Goleşti 190
Hanul la Cerbul de Aur din Viena 191
Schiţa planului fostei bănii din Craiova 193
Bănia Craiovii: ruinele cainei hanului Hurezi . . . 194

http://patrimoniu.gov.ro

BISERICA DOMNEASCĂ DIN TÂRGOVIȘTE

Biserica Domnească din Târgoviște este unul din monumentele cele mai caracteristice din țară în ceeace privește influența artei bizantine asupra vechei noastre arhitecturi. Planul acestei biserici este pur bizantin și aproape identic cu acel al bisericii Agia Teotocos din Constantinopol, zidită la sfârșitul secolului al IX-lea. Biserica Domnească din Curtea de Argeș are acelaș plan și aceeaș dispoziţiune ca și cea din Târgoviște, numai cât îi lipsesc turlele de pe pronaos (se poate ca ele să fi existat mai înainte). Alte biserici cari se apropie de planul tip bizantin sunt biserica dela Snagov și fosta catedrală mitropolitană din Târgoviște, ce se deosibesc numai prin faptul că au un pridvor mult mai desvoltat și de o importanță egală, dacă nu chiar superioară, cu aceea a naosului. In sfârșit biserica Sf. Dumitru din Craiova.

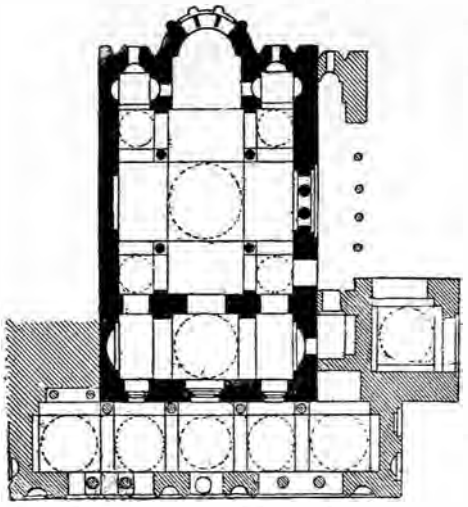

Planul bisericii Teotocos
— Constantinopol —

Deosebirea cea mai caracteristică între bisericile românești citate mai sus și bisericile bizantine din Orient stă în înfățișarea lor și provine din proporțiile generale precum și, mai ales, din înălțimea turlelor, care e mai mare la noi de cât la Bizantini, dând un aspect mai svelt bisericilor românești față cu proporțiile pleoștite, caracteristice bisericilor bizantine.

Dacă plecăm dela biserica Sfânta Sofia din Constantinopol, zidită în secolul al VI-lea, care trebueşte considerată ca tipul prin excelență al artei bizantine, vedem că principiul constant, pe care se bazează construcţiunea acestor biserici, este un ansamblu de patru arcuri — formând în plan o cruce greacă — care determină în centrul acestor arcuri un patrat, peste care se ridică cupola Pantocratorului. Acest principiu a ajuns la deplina lui desvoltare și expresiunea lui cea mai măreață cu Sfânta Sofia din Constantinopol. Cupola este aci direct rezemată pe cele patru arcuri mari prin intermediarul pendantivilor. O coroană de ferestre, deschise la baza cupolei, prin penetraţiuni de jur împrejurul ei, luminează biserica. Spaţiul interior este mărit prin două mari nișe semicirculare și prin două transepte boltite cilindric, ce contribue — și unele și altele — la menţinerea împingerei bolţei centrale,

inp.org.ro

care are aci un diametru de 32 metri. Forma generală a planului este aproape un pătrat.

Bisericile cari urmează Sfintei Sofii, cronologicește, sunt mult mai redase ca dimensiuni; principiul însă rămâne acelaș. Biserica Agia Teotocos e mult mai mică. Arhitectul a căutat, de sigur, din cauza dimensiunilor restrânse, să dea cât mai mult spațiu în interior și a redus punctele de

Biserica Domnească din Târgoviște.
— Înainte de restaurare —

reazăm ale celor patru arcuri mari la patru coloane, pe cari se sprijinesc arcurile de descărcare. Brațele crucii, cari alcătuesc planul bisericii, se prelungesc: unul pentru a forma altarul, ajutat în fiecare parte prin câte o absidiolă, altul spre pronaos până în zidul despărțitor; iar cele două brațe transversale se prelungesc lateral până la întâlnirea cu zidurile fațadelor laterale, în cari se deschid ferestrele ce luminează biserica. In centrul bisericii este turla Pantocratorului, care e ridicată pe un cilindru vertical (tambur), în care se deschid 12 ferestre arcuite în plin centru. Pronaosul e dreptunghiular și relativ îngust. El comunică cu naosul prin trei deschideri, una în axul bisericii și două laterale simetrice. In axul pronaosului se află o cupolă. Forma generală a planului e un dreptunghiu cu proporție mai lungă ca la Sfânta Sofia. Inălțimea turlei Pantocratorului este aproximativ cam jumătate din diametrul ei.

La bisericile românești dispoziția este identică, cu singura deosebire că turlele tind a se înălța din ce în ce.

La Biserica Domnească din Curtea de Argeș, cea mai veche biserică din țară (c. 1360), și care e tipul cel mai curat de biserică bizantină din România, înnălțimea turlei e cam aceeaș ca și la bisericile din Orient (Agia Teotocos, Sf. Teodoru, Kahrijé, Pantepopt etc). La Biserica Dom-

inp.org.ro

nească din Târgoviște (1580) înălțimea turlei Pantocratorului e aproape egală cu diametrul ei. În urmă turlele devin și mai lungi. La Hurezi (1694) ele au o înălțime de două ori mai mare ca diametrul. Mai târziu înălțimea exagerată a turlelor — ca de exemplu la Biserica Toți Sfinții din Râmnicu-Vâlcea — arată decadența ce se manifestă în arta noastră monumentală în secolul la XVIII-lea.

Descrierea bisericii. Forma generală a bisericii este un dreptunghiu, fără sânuri. Spre altar sunt vizibile din exterior cele trei eșituri: una mai mare, a altarului, la mijloc și două laterale mai mici, ale absidiolelor. Dispoziția naosului este identică cu aceea a bisericii Agia Teotocos. Turla Pantocratorului este poligonală în exterior și, caz unic, are nouă laturi așezate nesimetric față de axul bisericii. Cei patru stâlpi pe cari se razămă cupola, în loc de a fi de piatră, ca la bisericile din Orient, sunt de cărămidă și au o secțiune orizontală octogonală. Ei au un capitel patrat ce să leagă cu arcurile pe cari le susțin. Pictura bolților și a arcurilor se prelungește pe toate suprafețile stâlpilor până jos. In partea din față a naosului se află o tribună superioară, așezată pe un sistem de bolți ingenioase, răzemate pe unul din stâlpii cei mari și pe o gingașe colonetă de piatră, sculptată în stalactite. Această tribună — numită în vechime cafas — era în comunicație directă cu Palatul Domnesc prin o ușe situată în fațada de nord a bisericii. O scară alipită de unul din stâlpii naosului duce la această tribună, rezervată pe vremuri familiei Domnitorului. Biserica e luminată prin ferestrele turlei Pantocratorului, cari însă au fost în parte astupate și zidite la epocă nedeterminată. Alte ferestre mici — câte trei în fiecare latură — se deschid în partea superioară a pereților laterali, sub bolțile cilindrice ale transeptului.

In spre miazăzi alte ferestre dreptunghiulare, fără chenare de piatră și în număr de patru, se deschid în rândul superior de arcaturi din fațată. Aceste ferestre par a fi fost făcute în urmă, căci forma lor nu corespunde cu a celorlalte și nici locul lor nu corespunde în fațadă cu axele arcaturilor; ba chiar două din ele tae ciubucul arcaturilor, întrerupându-l. Forma altor ferestre mici, în semicerc, cari se deschid în partea superioară a altarului și a absidiolelor și cari se află în axul arcaturilor și la alt nivel decât cele precedente, ne permit a presupune că cele patru ferestre,

Biserica Domnească din Târgoviște.
— După restaurare. —

inp.org.ro

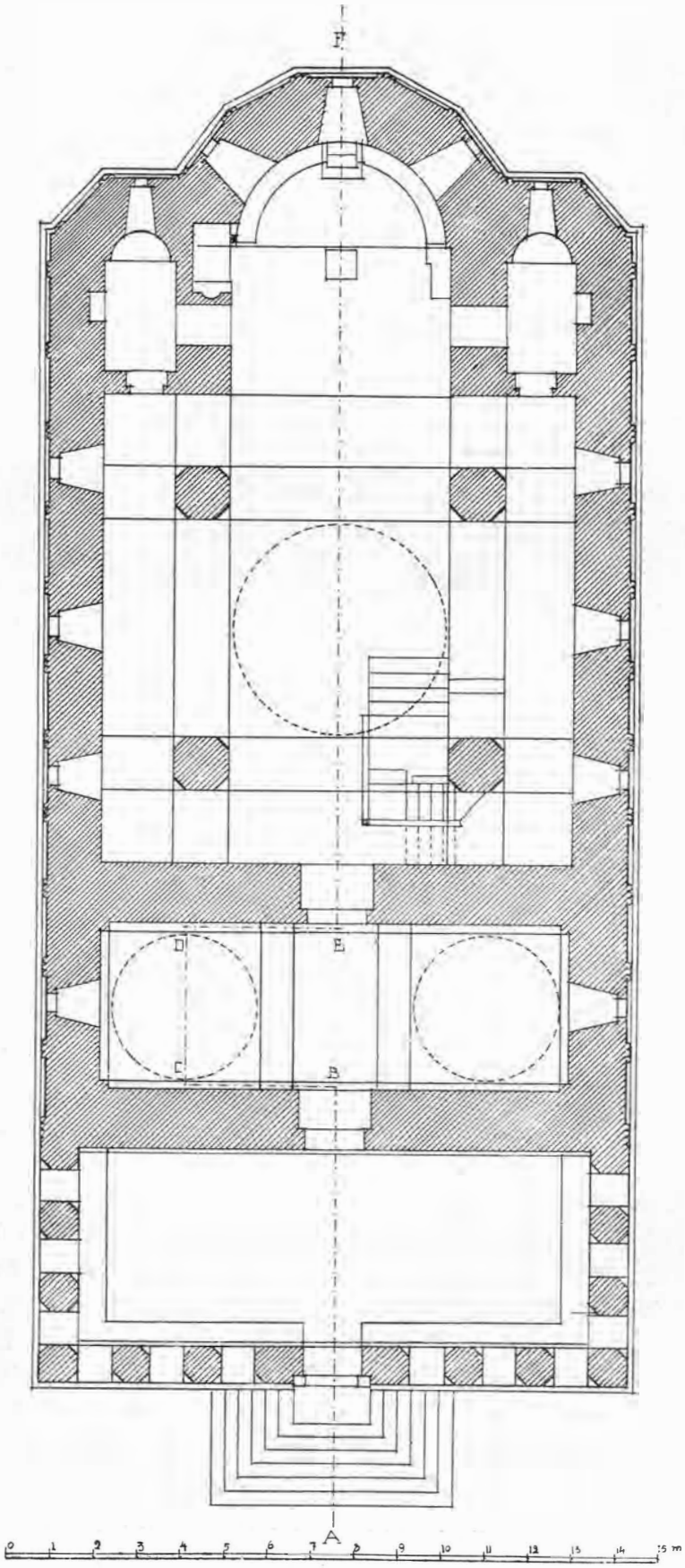

Planul Bisericii Domnești din Târgoviște.

inp.org.ro

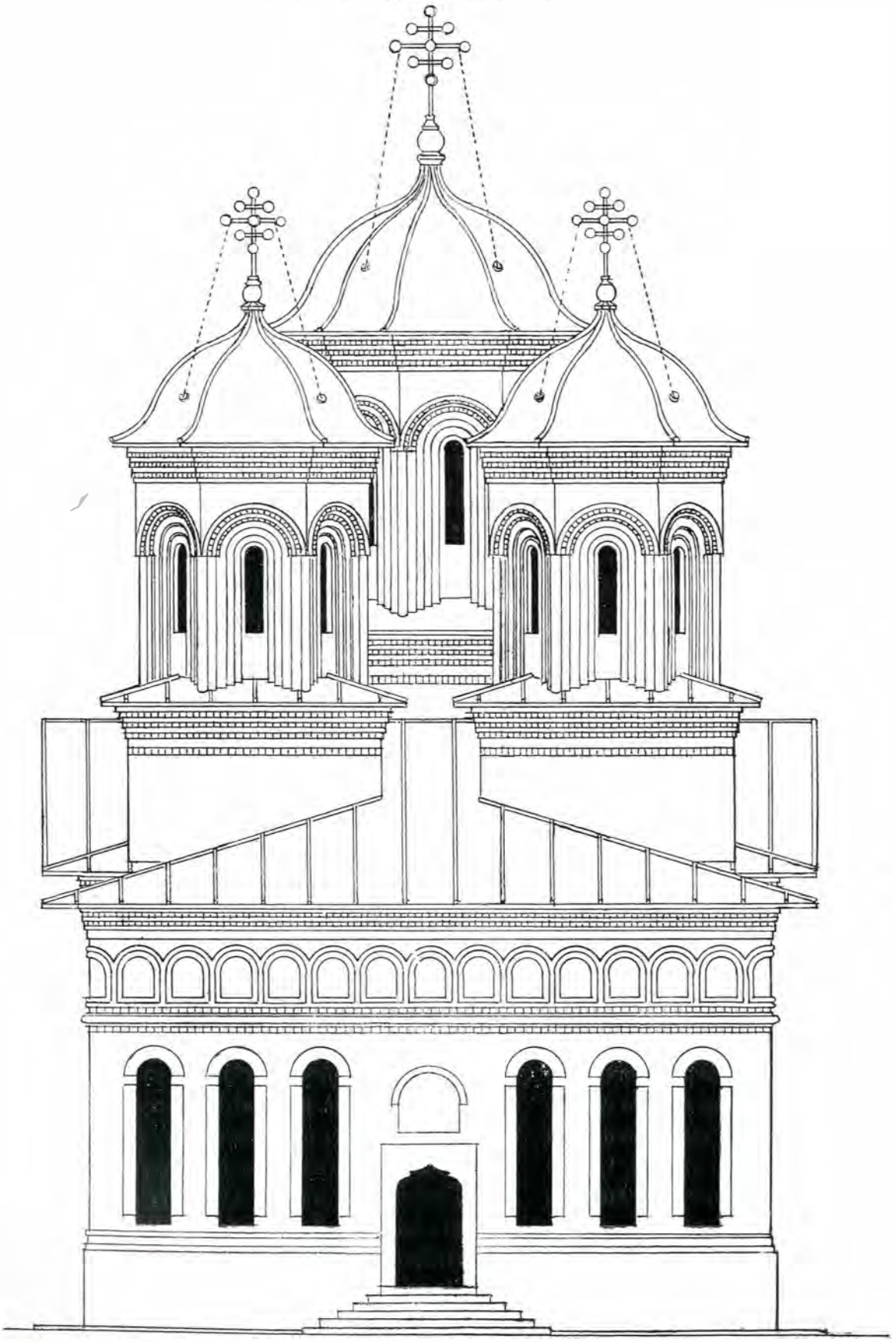

Fațada Bisericii Domnești din Târgoviște.

inp.org.ro

de cari fu vorba mai sus, au fost făcute în urmă, probabil pe timpul lui Constantin Vodă Brâncoveanu, când s'a executat pictura interioară precum și tâmpla.

In partea de jos a fațadelor, atât la naos cât și la pronaos, la altar și la absidiole, se găsesc niște ferestre dreptunghiulare, înalte, cu chenare da piatră profilată și situate în axele panourilor respective. Aceste ferestre sunt prevăzute cu gratii de fier.

Pronaosul bisericii este dreptunghiular și în comunicație cu naosul prin o singură ușe, situată în axul clădirii. O altă ușe, tot în axă, comunică cu pridvorul. Aceste uși au chenare de piatră sculptată, cu arc în formă de acoladă. Peste pronaos se ridică cele două turle mici ale bisericii. Amintim că aci se află piatra mormântală a Doamnei Elena lui Matei-Vodă Basarab, bogat sculptată în stilul renașterii germane.

Pridvorul bisericii este dreptunghiular și ocupă toată lărgimea ei. El este răzimat pe 12 stâlpi octogonali. In axul lui se află ușa de intrare, în formă de arc în acoladă, deasupra căreia să găsește, în exterior, o firidă în care e zugrăvit hramul bisericii — Adormirea Maicii Domnului. Pridvorul avea înainte de restaurare o altă ușe spre fațada dinspre nord, care fusese deschisă în urmă, stricându-se pentru aceasta doui stâlpi ai pridvorului, cari s'au zidit la loc cum au fost, desființându-se ușa.

Dintre toate bisericile vechi din țară, Biserica Domnească din Târgoviște este aceea a cărui interior te impresionează mai mult, atât prin frumusețea proporțiunilor ei largi și impunătoare, cât și prin bogăția coloritului șters al picturilor, al decorațiunilor, al pietrăriilor sculptate și al tâmplei, cari — toatele—ne vorbesc și astăzi viu încă despre măreția ei de odinioară.

Exteriorul bisericii se deosibește prin aspectul ei puternic și prin proporțiile robuste ale ansamblului, — datorite turlelor bine concentrate spre mijlocul corpului bisericii precum și înălțimei lor mici, caracteristică la bisericile de tip bizantin, după cum s'a putut vedea mai sus.

Decorațiunea fațadelor e obținută prin două rânduri suprapuse de panouri cu ciubuce în tencuială.

Rândul inferior e dreptunghiular, iar cel superior în semicercuri. Ele sunt separate la mijloc printr'o un brâu orizontal, format dintr'un ciubuc rotunjit mai gros, încadrat de asupra și de desubt prin câte un rând de zimți, obținut fiecare din două șiruri de cărămizi așezate în dinți de ferestreu. La pridvor brâul se ridică mai sus, prin două cotituri în unghiu drept. Partea superioară a pridvorului este decorată de asemenea cu un rând de arcade mai mici, cari însă nu mai existau decât în părțile laterale extreme, — acolo unde brâul coteşte. Ele s'au restabilit de jur-împrejurul pridvorului cum au fost.

Partea superioară a pridvorului a fost de sigur distrusă de vr-un incendiu, căci s'a găsit în acea parte zidărie de calitate foarte proastă. Bolta pridvorului, care înainte de restaurare era de șipci tencuite, s'a refăcut pe dea'ntregul în cărămidă.

Turlele bisericii prezintă modul de construcțiune obicinuit la bisericile cu tip bizantin: arcade concentrice, înconjurând golul ferestrelor, se suprapun, fiecare arc fiind mai eșit în afară decât cel precedent. In acest mod se obține grosimea necesară zidurilor exterioare pentru a rezista împingerei bolților superioare a turlelor. In acelaș timp se obține prin aceeaș construcție o serie de linii verticale, cari dau turlelor un aspect mai ușor.

Turlele se reazimă pe o bază patrată în plan, formând ca un cub de zidărie, care iese din acoperiș. Acest cub se reazimă pe zidurile sau pe stâlpii destinați a-l susține, prin intermediul a patru arcuri, formând un patrat.

Partea superioară a bazelor precum și

inp.org.ro

a turlelor e încoronată cu o cornișe obținută din cărămizi tencuite, așezate după modul obicinuit: trei rânduri de cărămizi în dinți de ferestreu, despărțite prin câte un rând drept. Corpul bisericii are aceeaș cornișe peste tot, urmând diferitele mișcări ale acoperișului.

Atât corpul bisericii cât și turlele cu bazele lor și pridvorul sunt învelite cu aramă. Forma acoperișului turlelor este joasă, după forma cupolelor bizantine. In vârfurile lor sunt fixate, cu discuri poleite, crucile, cari sunt legate cu lanțuri.—Toată zidăria bisericii este văruită.

Motivarea lucrărilor. Ori cine a văzut Biserica Domnească din Târgoviște acum câțiva ani a rămas de sigur impresionat de aspectul de jale și de ruină în care ea se găsia, mai ales în exterior.

Desfigurată prin mai multe rânduri de raparațiuni întreprinse la diferite epoci, proporția bisericii nu mai exista; zidăria dela părțile superioare lipsia în mare parte, schimbându-i cu totul caracterul; în multe părți aceste zidării ale cornișelor superioare fuseseră reparate cu cărămidă de calitate cu totul inferioară și zidite atât de rău încât nici nu erau așezate la nivel. Mare era contrastul între această zidărie și cea primitivă, care e făcută din cărămizi de bună calitate și lucrată cu îngrijire: cu rost lat umplut cu var până la linia exterioară a pereților, — zidărie atât de frumoasă încât poate fi întrebare, dacă nu cumva, primitiv, biserica era în cărămidă aparentă? Nici un alt indiciu nu s'a găsit însă în sprijinul acestei ipoteze. Intreaga biserica e făcută numai din cărămidă. Zidărie bizantină, din rânduri de cărămidă alternate cu fâșii de piatră brută, ca la Biserica Domnească din Curtea de Argeș și la Snagov, nu s'a găsit aci. Chiar și soclul bisericii este tot din cărămidă. Iar în zugrăveala din tinda bisericii, care ne arată pe ctitorii Petru Cercel și pe Constantin Brâncoveanu, ținând în mână biserica, aceasta se vede tencuită și cu un acoperiș, care, după înfățișarea și coloarea lui, s'ar părea a fi sau de olane sau de șindrilă. Pe această zugrăveală se vede deslușit, cu toată diformațiunea proporțiunilor și desenul greșit al unor părți, că toate cornișile și ciubucăria fațadelor este făcută după tipul adoptat în arhitectura bisericească dela epoca lui Matei Basarab încoace, și anume: cornișe de cărămidă tencuită așezată în dinți de ferestreu și ciubucărie în arcade, formând panouri cari acoperă fațadele bisericii.

Este foarte probabil că în timpul lui Constantin Brâncoveanu, când s'a restaurat biserica, care era în stare foarte rea, și când s'a refăcut pictura și decorația interioară, s'au adus diferite transformări la biserică. Astfel s'au deschis cele patru ferestre dinspre miazăzi, pentru a da mai multă lumină în interior și s'a restaurat scara care duce la tribuna domnească, al cărei parapet de piatră și colonetă seamănă cu motive analoage dela mănăstirea Hurezi.

Nefiind nici un indiciu de modul cum era biserica înainte de Brâncoveanu, nu se putea decât să se iea ca normă această din urmă restaurare, ale cărei date sunt sigure, lucrarea actuală nefiind propriu zis o restaurare, ci o restituire a părților superioare ale bisericii, cari lipsiau, și o refacere radicală a învelitorilor, a ciubucăriilor și a tencuielilor fațadelor.

Lucrul ce întâi trebuia să ne preocupe era proporția generală, care, prin adăugirea cornișelor ce lipsiau, era să modifice mult aspectul ansamblului. In această privință era de observat lipsa de raport între proporția turlei mari și a turlelor mici. Când s'au dărâmat tencuielile vechi la turle și învelitorile lor, s'a găsit explicația acestei disproporții. In adevăr, pe când baza turlei mari se afla încă în stare relativ bună și zidăria cornișei în acea parte era aproape completă,

inp.org.ro

(cu toate că din altă zidărie decât cea primitivă), din contra la basa turlelor mici nu mai era nici o urmă de cornișe, ci zidăria era o umplutură de cărămizi de cea mai rea calitate, făcută din bucăți și total acoperit cu o tencuială informă. Această zidărie adăugată la o epocă nedeterminată s'a dărâmat până la nivelul celei primi-

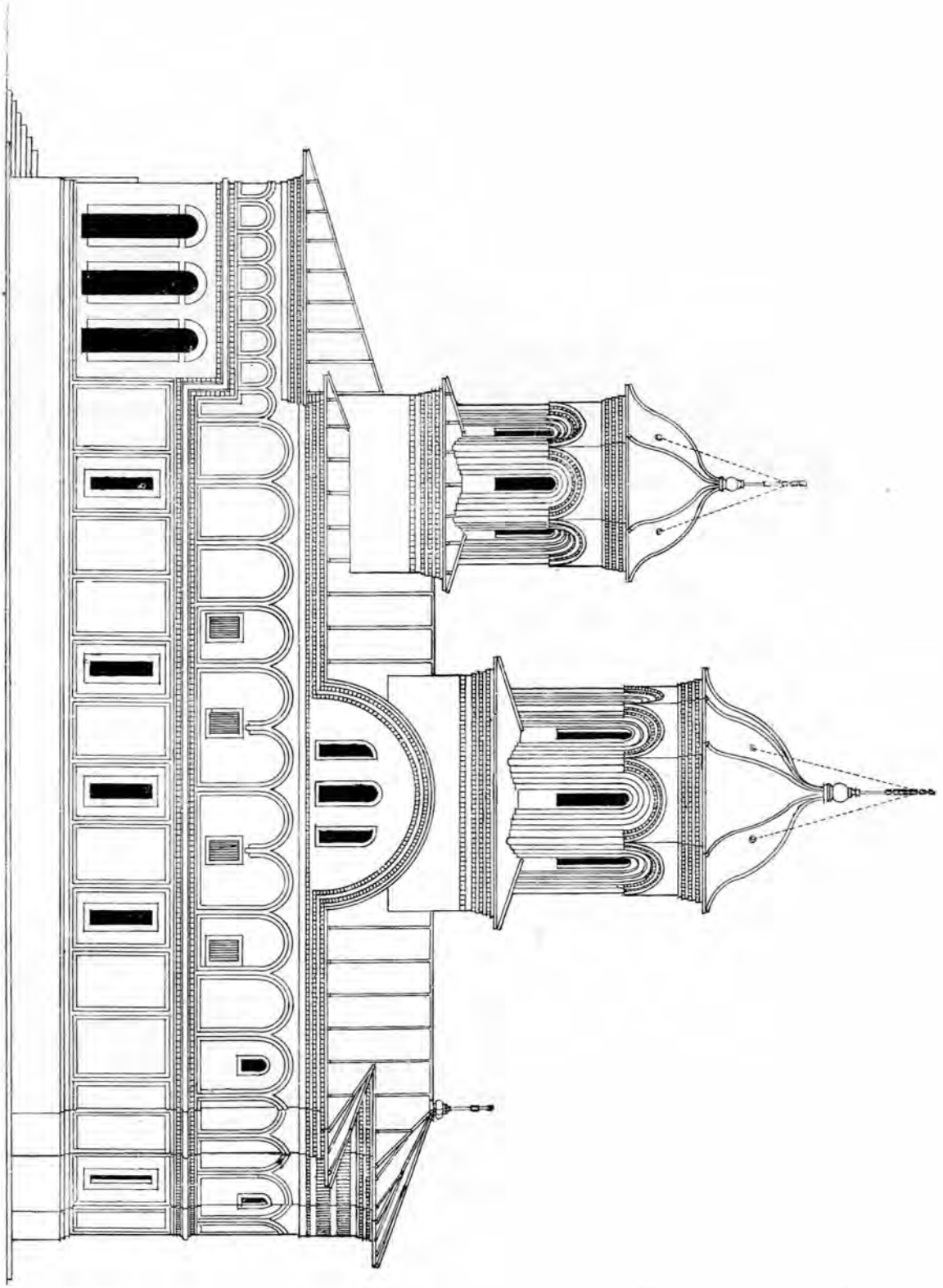

Fațada laterală a Bisericii Domnești din Târgoviște.

inp.org.ro

tive și peste aceasta s'a restituit cornișa completă, întocmai ca la baza turlei mari, restabilind astfel raportul între proporția turlelor mici și a turlei Pantocratorului.

Tot asemenea s'a făcut și cu cornișile superioare ale turlelor precum și cu acele ale corpului propriu zis al bisericii.

La frontoanele circulare ale fațadelor la-

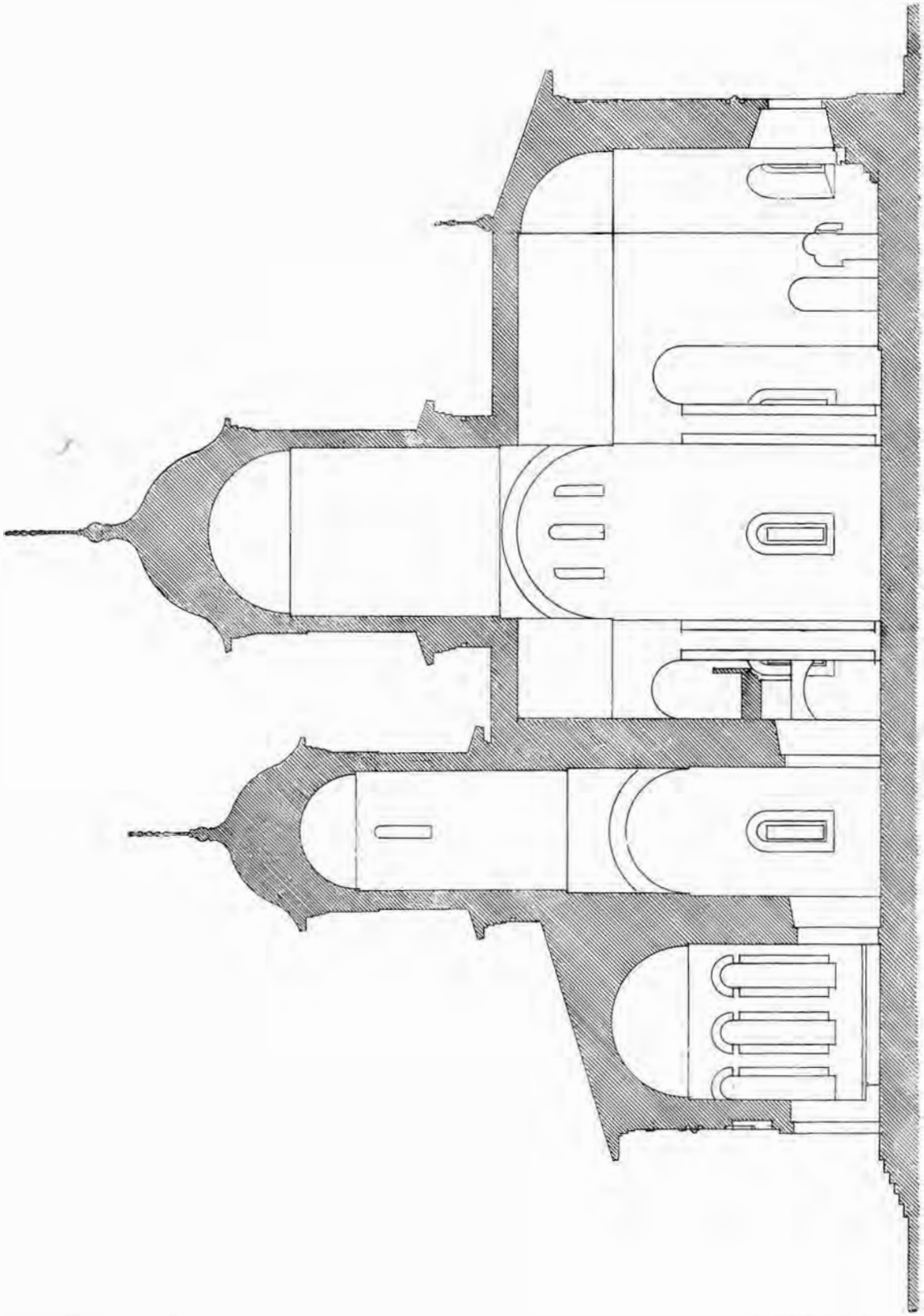

Secțiune prin axa longitudinală a Bisericii Domnești din Târgoviște.

inp.org.ro

terale lipsia deasemenea cornișa; însă s'a găsit complet semicercul primitiv, peste care se făcuse o amplatură, pentru a zidi căpriorii învelitoarei vechi. Din această cauză frontoanele aveau înainte un aspect pleoștit. Toată amplatura s'a dat jos și s'a restituit cornișa după indiciile găsite.

La partea dela mijloc a fațadei posterioare, la altar, învelitoarea veche era fără formă. Bolta altarului, care e înaltă, a silit pe dulgher a da învelitoarei o formă bulbucată, răzimând căpriorii de-adreptul pe boltă, ceea ce producea cel mai urât efect și prezinta totodată un traseu incompatibil cu tecnica învelitorilor. S'a constatat și aci că lipsia partea superioară a zidăriei, care a trebuit să se ridice la absida centrală cu 1,40 m. mai sus. S'a putut astfel obține o siluetă satisfăcătoare și un traseu rațional.

Invelitorile s'au făcut în întregime de aramă — pe șarpantă și astereală nouă.

Strașinile învelitorilor s'au executat după indicațiunile celor vechi: la corpul bisericii cu căprioreală aperentă și cu astereală dată la rindea și vopsită; în capul căpriorilor s'a fixat jghiabul de aramă.

La turle și la bazele lor strașinile s'au făcut înfundate, cum au fost: cu căprioraşi orizontali și cu panouri în lemn de brad între ele. La marginea strașinilor s'a așezat un fris de aramă de formă dantelată, după modelul paraclisului dela Hurezi (înainte de restaurare) și după procedeul atât de răspândit în arhitectura românească la învelitorile cu strașină. Acest fris înlocuește jghiabul, care nu se poate așeza la turle, și împedică apa care să scurge de pe acoperiș a se prelinge pe ziduri, ferind astfel tencuielile de stricăciunile ce se ivesc mai în totdeauna la alternativele de îngheț și desgheț.

Ferestrele turlelor erau în parte astu-

Biserica Domnească din Târgoviște.
— După restaurare —

inp.org.ro

pate. Numai trei la fiecare turlă rămăsese deschise Ele s'au restabilit în exterior

stei părți, care rămâne a se studia aparte. In fațada dinspre nord s'au găsit zidăriile

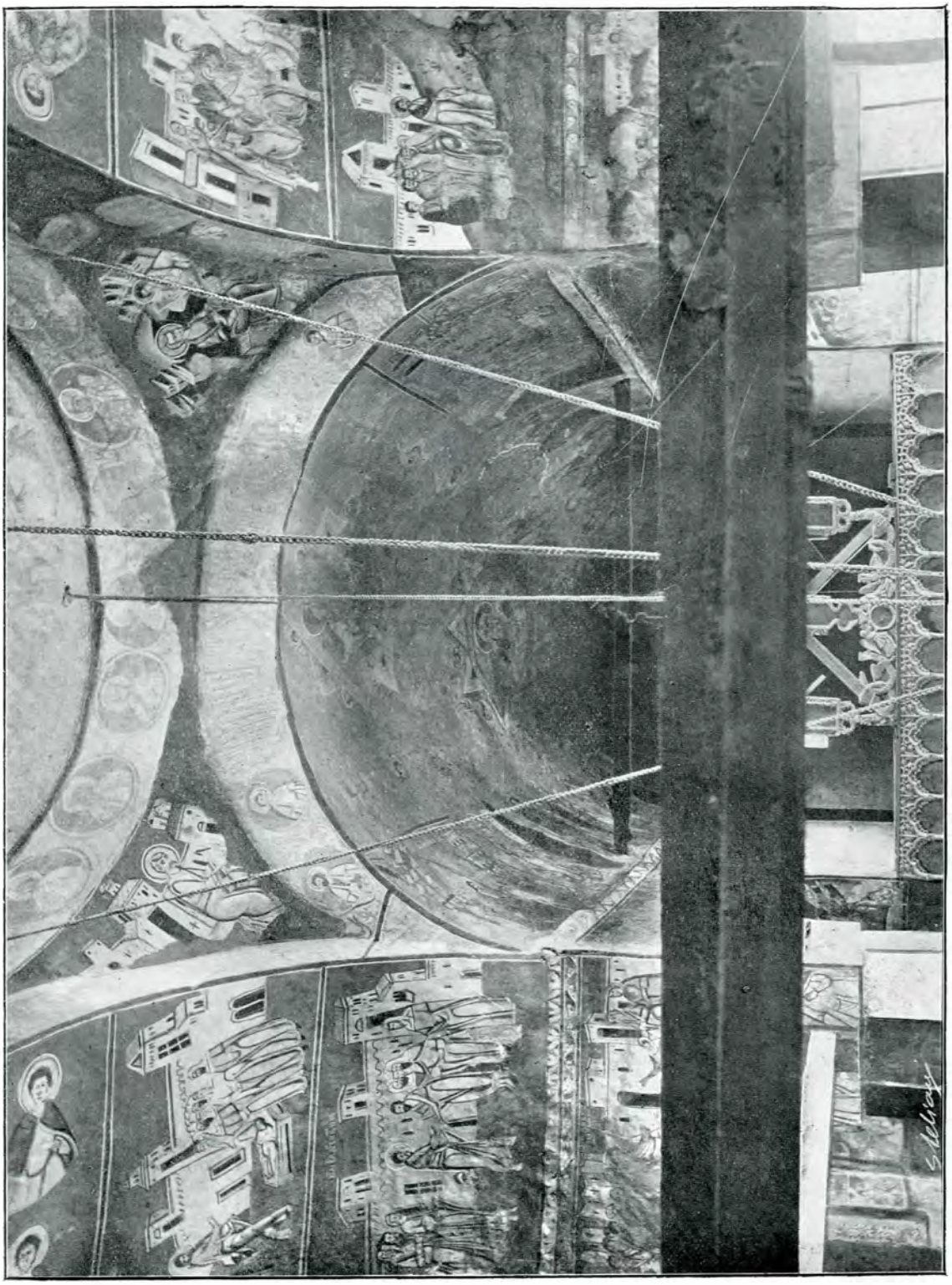

Biserica Domnească din Târgoviște.

— Vedere interioară, spre partea superioară a altarului —

peste tot, iar in interior s'au lăsat cum erau, spre a nu aduce vre-o atingere ace-

foarte stricate. O crăpătură veche, foarte mare, fusese umplută cu zidărie și moloz la

inp.org.ro

o precedentă reparaţie. Ea s'a curăţit de moloz, s'a ţesut cu cărămidă bună şi s'a tencuit la loc. Tot în faţada dinspre nord s'a găsit o gaură adâncă de vreo 50 centimetri în zid, în care se afla o ghiulea rotundă. Gaura s'a reparat şi ghiuleaua s'a aşezat la suprafaţa tencuielii. În aceeaş faţadă se afla deschiderea prin care comunica tribuna din biserică cu Palatul Domnesc. Locul acesta a fost pus în evidenţă prin o firidă lăsată în tencuială.

Brâul, care înconjoară biserica de jur împrejur, era, în parte, ascuns sub tencuială şi zimţii lui astupaţi cu bucăţele de cărămidă şi tencueli. — El s'a readus în starea primitivă.

Arcaturile pridvorului erau închise cu ferestre ordinare, în parte ruinate. — Ele s'au suprimat, refăcându-se arcaturile cu glafurile lor. Bolta pridvorului era de şipci şi se vedea cerul prin ea. S'a găsit dealungul zidurilor eşitura naşterei bolţii, care s'a constatat că era cilindrică şi s'a refăcut astfel, aşezându-se legături de fier pentru menţinerea ei.

Scările din faţă erau ruinate şi o şandrama de scânduri le adăpostia. — Ele s'au refăcut împreună cu o fondaţiune nouă cu trepte în trei părţi. Banca pridvorului s'a executat în piatră; deasemenea trotuarul dimprejur, după ce mai întâi s'a nivelat pământul, care era prea ridicat spre faţada dinspre nord şi prezinta o depresiune mare spre altar.

ARH. N. GHIKA-BUDEŞTI.

inp.org.ro